

KLASSISK ÆSTETIK

TEORI: FINDES DER EN SKØNHED, VI ALLE ER ENIGE OM?

Smuk, skøn, symmetrisk, velproportioneret, harmonisk, ren, hvid og evig. Den klassiske æstetik er ideen om, at der findes noget, som er universelt smukt. Noget, som alle mennesker til alle tider vil kunne blive enige om er skønt. Klassisk æstetik er også ideen om, at skønheden følger nogle særlige regler og forholder sig specifikt til menneskekroppens mål og udseende. Og at denne skønhed viser os det, som er godt, sandt og måske endda overjordisk og guddommeligt.

Hvis det klassiske skønhedsideal er for alle til alle tider, så er det ikke afhængigt af den enkeltes personlige smag, men er smukt i absolut forstand. Skønheden ligger altså i selve den smukke genstand, ikke i øjnene, der ser på denne genstand. Dette har rigtig mange kunstteoretikere skrevet mange sider om i tidens løb: Ligger skønheden i øjnene, der ser, eller i tingen i sig selv? I den klassiske æstetik er det tingen i sig selv, der er smuk.

KLASSISK ÆSTETIK SOM DOMINERENDE TREND

Hjerneforskere fra universitetet i Parma har påvist, at de klassiske skønhedsregler om symmetri, proportioner og det gyldne snit faktisk fremkalder en reaktion i hjernen, som ikke kommer, hvis man forvrænger de klassiske former. Men den klassiske æstetik er nu blot én idé ud af mange om skønhed, selvom den har været dominerende i den vestlige kultur siden antikken.

Måske er den klassiske æstetik så dominerende, at vi ikke kan se, at den er en smag som så mange andre. Og derfor er den ikke evig, men afhængig af person, tid og sted. Måske er vi mennesker opdraget til at synes, at netop de visuelle udtryk, der følger den klassiske æstetiks regler, er smukke, og det responderer vores hjerne på. Om du tror det ene eller det andet, er op til dig, men sikkert er det, at den

Bertel Thorvaldsen: "Jason med det gyldne skind", 1802-03. Elmgreen & Dragset: "Jason (Briefs)", 2009.
Courtesy: Galerie Nicolai Wallner. Fotograf: Anders Sune Berg

klassiske æstetik især har påvirket den vestlige verdens opfattelse af skønhed fra renæssancen i 1500-tallet til nu. Derfor kalder historikere ofte den antikke periode i 400-tallet f.v.t. for klassisk tid, omkring 1500-tallet for klassicisme og omkring 1700-tallet for nyklassicisme. Alle tre er perioder, hvor de klassiske skønhedsidealer i særlig grad var en tendens i kunst og arkitektur.

DEN KLASSISKE ÆSTETIKS REGLER

Men hvad er så reglerne for den klassiske æstetik? De handler især om proportioner, harmoni og ideal og om forholdet mellem de enkelte dele og helheden. Hos antikkens filosoffer, kunstnere og arkitekter, der beskrev reglerne for at skabe skønhed i især bygninger og skulpturer, kan vi finde teori om disse regler.

Platon beskrev det skønne som det harmonisk proportionerede, symmetriske og det, som matematisk følger det gyldne snit. Den græske billedhugger Polyklet, som levede i 400-tallet f.v.t., altså i perioden klassisk tid, skrev i sin *Kanon* om reglerne for gengivelser af mennesker i skulptur. Han var særligt optaget af menneskets ideelle proportioner og af, hvilke forhold mellem del og helhed der skaber harmoni.

MATEMATISK SAMMENHÆNG MELLEM DEL OG HELHED SKABER SKØNHED

I *Kanon* beskriver Polyklet, hvordan menneskekroppen kan inddeles i dele, der hele tiden forholder sig til de samme proportioner. Når kroppens proportioner stemmer overens med hinanden ned til mindste detalje, er kroppen skøn i den klassiske optik. Menneskekroppen er i sin ideelle – og altså i sin smukkeste – udformning opbygget efter matematisk delbare proportioner, som skaber symmetri og harmoni.

“Skønhed ligger i forholdet mellem delene, fx forholdet mellem den ene finger og den anden, mellem alle fingrene og håndfladen og håndleddet, mellem disse og underarmen, mellem underarmen og overarmen [...]” skrev den græske biolog og læge Galen (ca. år 129-200 eller 216 e.v.t.), da han satte ord på Polyklets ideer.

I citatet ligger en af grundideerne i den klassiske æstetik: at den enkelte del altid forholder sig til helheden og ikke kan ses som noget skønt i sig selv. Du kan ikke synes, at et menneskes ene øje er smukt, men ikke resten af ansigtet, fordi det er øjnens harmonisk proportionale forhold til hinanden og afstand til næse, mund og ører, hovedets størrelse i forhold til halsen og kroppen osv., der er afgørende for

skønheden. Den smukke helhed er et ordnet kosmos, hvor alle dele forholder sig matematisk proportionelt til hinanden. Og menneskets proportioner er målestok for al skønhed ifølge de antikke forfattere.

IDEALNATURALISME GENNEM SYMMETRI, LIGHED OG RYTME

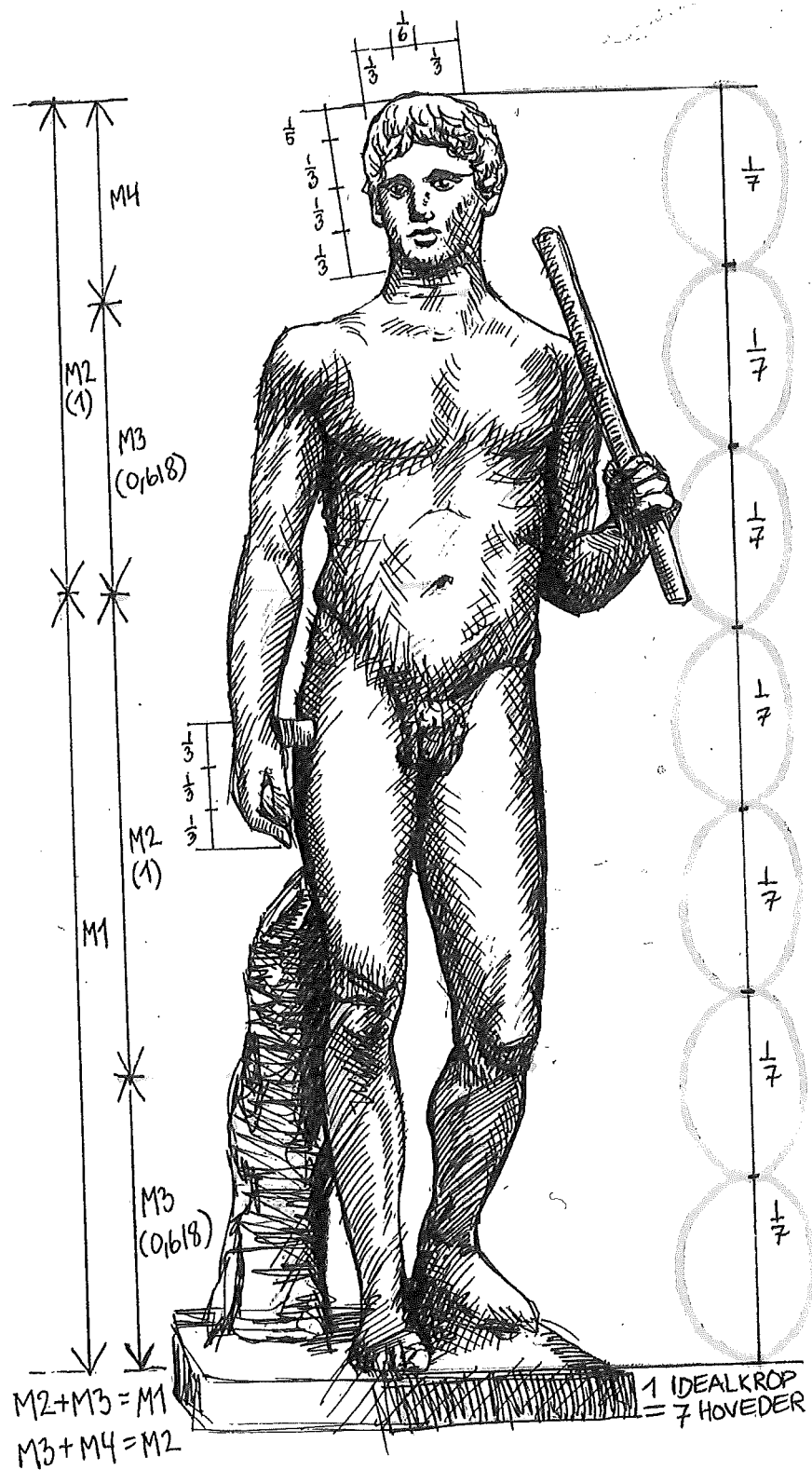
Kanon er ikke bevaret, men andre antikke forfattere omtalte den. Derfor ved vi, at den handlede om de græske begreber *symmetria* (delene spejler hinanden), *isonomia* (lighed mellem delene) og *rhythmos* (forholdet mellem de enkelte dele i helheden). Det perfekte forekommer, når alle delene i fx en statue forholder sig til hinanden i et idealforhold. En gengivelse af menneskekroppen skal altså ikke være naturalistisk og individualiseret, men *idealnaturalistisk*: Den skal gengive menneskekroppen i en idealform.

Skulptøren og arkitekten skal efterligne menneskekroppens metrik – dens mål. Den romerske arkitekt Vitruvius skrev 10 bøger om arkitektur. Ifølge ham skal den skønne bygning med antikke søjler tegnes med menneskets idealform som målestok. Skønheden i bygningen kommer, når den er bygget ud fra én målestok, og alle dele forholder sig hertil, så helheden er symmetrisk, rytmisk og harmonisk proportioneret.

Vitruvius' teori fik enorm indflydelse på den måde, arkitekter tegnede bygninger på fra 1500 og frem; fx er Det Hvide Hus i Washington utænkeligt uden disse ideer.

KONTRAPOSTEN ER DEN ULTIMATIVT SKØNNE STILLING

Der findes også en kropsposition, som i særlig grad forbindes med den klassiske æstetik, nemlig kontrapost. Kontraposten beskrives af Polyklet som en kropsstilling, hvor vægten lægges på det ene ben. Det skaber et diskret vip i hoften og i skulderen, som giver en balanceret S-form ned igennem figuren (jf. figuren på næste side). I kontraposten er der en rytmisk balance mellem dynamik og statik, mellem bevægelse og stilstand i figuren. Hvis du kigger efter, kan du se posituren i utallige statuer, malerier og på enhver catwalk.

Bonnie Bay Andersen: Polyklets statue "Spydbæreren" (Doryphoros) med proportioner indtegnet.

DEN KLASSISKE ÆSTETIK DYRKES

Antikkens ideer om skønhed blev som sagt dyrket for alvor i 1500-1700-tallet. Særligt den tyske kunsthistoriker og arkæolog Johann Winckelmann skrev i 1700-tallet en masse teori om den klassiske æstetik, som han syntes udtrykte en ædel enfold og stille storhed. Ifølge Winckelmann var den klassiske idealkrop langt overlegen noget, som nogen billedhugger producerede på hans egen tid.

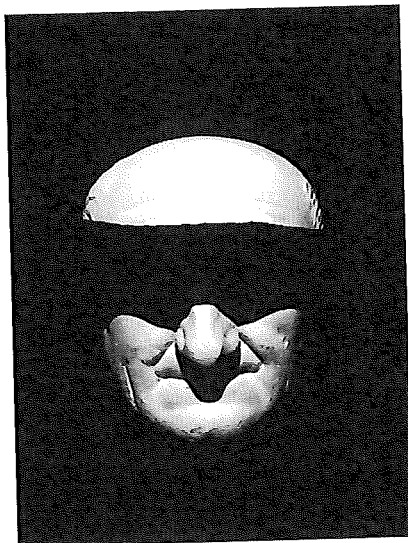
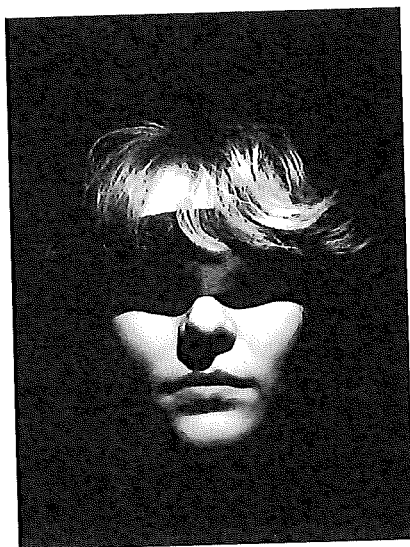
Winckelmann mente, at kunstneren skulle efterligne antikkens kunst så meget som muligt, selvom det i princippet var umuligt nogensinde at opnå noget så skønt som antikkens egne skulpturer og bygninger. Kunstneren skulle ikke kopiere antikken, men leve sig ind i og følge reglerne for den klassiske æstetik til mindste detalje, når han skabte nye værker.

Vi kan derfor se en masse kunstværker og bygninger fra slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet, der ligner de antikke rigtig meget. Den antik, som kunstnere og arkitekter dyrkede i den klassiske æstetik, var ensidigt hvid, ren, symmetrisk og rationel. Sjovt nok har videnskabsfolk siden fundet ud af, at antikkens kunst rummede meget mere end det, Polyklet, Platon og Vitruvius beskrev. Antikke skulpturer og malerier med grimme og groteske motiver fandtes også, men det har kunstnere og kunsthistorikere i 1500-1700-tallet ofte ignoreret, fordi det ikke passede ind i deres billede af den klassiske æstetik.

Den vildeste opdagelse er nok, at de antikke skulpturer og bygninger har været stærkt bemalede i kraftige farver. Det fortæller os, at forestillingen om, at grækerne har gået rundt i en ren, hvid og rationel skønhed, som Winckelmann og så mange andre har dyrket, simpelthen ikke er sand. Men selvom den ikke er sand, er det stadigvæk en meget stærk forestilling, som har påvirket vores opfattelse af skønhed og kunst i århundreder. Det klassiske skønhedsideal handler bare i højere grad om ideerne bag den vestlige kunst og æstetik i moderne tid – altså fra 1500 og frem – end om den kunst, arkitektur og visuelle kultur, der rent faktisk fandtes i antikkens Grækenland i klassisk tid.

OPRØR MOD DEN KLASSISKE ÆSTETIKS DOMINANS

I 1800-tallet begyndte der et oprør mod ideen om, at den klassiske æstetik var den eneste absolutte skønhed. Der opstod nye tanker og ideer om æstetik, skønhed og kunst. Kunstnere tog afstand fra igen og igen at male og udhugge græske

gudinder, templer og historier i deres malerier, arkitektur og skulptur. Den slags motiver blev i stigende grad opfattet som irrelevante.

I stedet ønskede mange kunstnere at indfange det moderne liv, og romantiske, realistiske, eksistentielle, politiske og abstrakte motiver og idealer trængte sig på. Teorier om fx det grimmes æstetik og grotesk æstetik, som du kan læse om i andre artikler, bryder med den klassiske æstetiks skønhedsdogmer. Det er med til at pille det klassiske ideal ned fra dets piedestal som den eneste sande skønhed og det eneste mål for kunsten.

Du kan dog stadig finde masser af klassisk æstetik i alle mulige visuelle fænomener i dag: i kunst, arkitektur, reklamer, på sociale medier m.m. Den klassiske æstetik er en enormt magtfuld stil, hvilket fx blev udnyttet af nazisterne i Tyskland og af Mussolini i Italien før og under 2. verdenskrig. Kunstnere, fotografer, arkitekter og almindelige mennesker bruger ofte bevidst eller ubevidst den klassiske æstetik. Mange mennesker vil helt ubevidst stille sig i en klassisk kontrapost, hvis du beder dem om at posere i stuen eller foran et kamera.

ANALYSE: INSPIRATION TIL DINE UNDERSØGELSER

Prøv at søge efter værker og visuelle fænomener med rod i den græsk-romerske antik, der udtrykker klassisk harmoni. For eksempel er der en række klassiske motiver, som går igen på tværs af kunsthistorien og den visuelle kultur. Et motiv som "de tre gratier" med tre nøgne kvinder, hvor den ene vender fronten til og de to andre bagdelen, kommer fra den klassiske antik og kan genfindes i alle mulige medier helt op til i dag – fra renæssancemalerier til pornoblade. Det samme gør sig gældende for gengivelser af Venus og Adonis. Prøv at gå på detektivarbejde i kunstbøger, på google, i sociale medier og modeblade. Du vil kunne finde mange motiver, der går igen; der er et væld af intertekstuelle forbindelser, hvor billederne refererer til hinanden og til den klassiske æstetik. Det kan du undersøge i tværværkanalyser.

Især i de kunsthistoriske perioder renæssancen/klassicismen og nyklassicismen var kunstnere og arkitekter enormt inspirerede af den klassiske æstetik. Og i modernismens rene linjer, symmetri og minimalisme findes også en klassisk æstetik, selvom det ikke ligner noget fra antikkens Grækenland.

UNDERSØG KUNSTNERE SOM:

• Fidias	• Albrecht Dürer	• Elmgreen & Dragset
• Polyklet	• Giorgione	• Danh Vo
• Filippo Brunelleschi	• Michelangelo	• Vanessa Beecroft
• Tizian	• Jacques-Louis David	• Leni Riefenstahl
• Lorenzo Ghiberti	• Antonio Canova	• Albert Speer
• Rafael	• Bertel Thorvaldsen	• Alexey Kondakov
• Donatello	• C.W. Eckersberg	• Robert Mapplethorpe
• Leon Alberti	• J.L. Lund	• Vilhelm Hammershøi
• Piero della Francesca	• Jean-Auguste-Dominique Ingres	• Trine Søndergaard
• Donato Bramante	• Auguste Rodin	• Lea Gulditte Hestelund
• Sandro Botticelli	• Christian Lemmerz	• Emma Kunz
• Leonardo da Vinci		

PRAKSIS: INSPIRATION TIL DINE UNDERSØGELSER

Når du vil eksperimentere med den klassiske æstetik, kan du arbejde med at mime eller parafrasere antikke og klassiske kunstværker. Prøv fx at lege med den performanceform, som kaldes *pose plastique*, hvor man poserer som antikke skulpturer (søg og læs mere herom på nettet). Hvad sker der, når du sætter en antik positur ind i et moderne rum og kontekst? Eksperimentér med at finde den rette balance mellem statik og dynamik (stilstand og bevægelse).

Prøv også at lege med symmetri og harmoni. Ved manipulation kan du fx spejle den højre side af ansigtet til den venstre side. Bliver ansigtet så mere tiltrækkende? Du kan lave en undersøgelse på din skole og vise dit virkelige og dit manipulerede ansigt. Hvilket finder flertallet mest smukt?

Klassisk tegning er også en oplagt udtryksform til netop den klassiske æstetik. Det er en praksisform, der især går tilbage til renæssancen, hvor kunstnerne begyndte at øve sig i klassisk tegning ved at tegne antikke skulpturer igen og igen. Tegning gør dig i stand til at visualisere helt idealiserede og symmetriske ansigter og kroppe, hvis du mestrer teknikken. På YouTube kan du finde flere tutorials, der kan hjælpe dig med at blive teknisk dygtig til klassisk tegning – for det er en udtryksform, der kræver tid, teknik og øvelse. Du skal have styr på din blyantsstreg, proportioner og skyggelægning. Øv dig først på mindre motiver, før du kaster dig over de større. Måske har I på skolen nogle antikke gipsafstøbninger, buster eller relieffer? I mange offentlige parker og på museer kan du finde klassiske skulpturer, som du kan sætte dig ved med din tegneplade og dine redskaber og fordybe dig i at tegne.

Søg på Alexey Kondakov, der arbejder med at fritlægge klassiske figurer fra malerier og sætte dem ind i moderne kontekster. Prøv at gøre noget lignende enten med collage eller fotomanipulation. Hvad sker der, når du tager en del ud af helheden og putter ind i en anden kontekst eller helhed? Kan du stadig opnå harmoni og balance?

TIL VIDERE LÆSNING I BOGEN

Du kan læse om syn på æstetik, der er forskellige fra det klassiske, i det "Det grimmes æstetik", "Grotesk æstetik", "Etnoæstetik" og "Camp". I artiklen "Æstetik" kan du få et generelt overblik over de forskellige forståelser af, hvad æstetik er, og hvordan og hvornår ordet bruges. Du kan også læse mere om især kritikken af den klassiske æstetiks krops- og skønhedsideal i artiklerne "Køn og feminisme" og "Kønnede blikke".

KILDER

- Carstens, Anne Marie: "Skønhed har vi alle en mening om". *Arkæologisk Forum* nr. 21, november 2009

ELEV ARBEJDE

